

Motion till riksdagen 2017/18:664

av **Karin Rågsjö m.fl. (V)**

En jämlik folkhälsa – fokus på alkohol- och narkotikapolitik

---

1 Innehållsförteckning

2	Förslag till riksdagsbeslut	2
3	En jämlik folkhälsa	3
4	Handlingsprogram	3
4.1	Brukarperspektiv ska alltid finnas med	4
5	En skademinimerande narkotikapolitik	4
5.1	Kunskapscentrum på nationell nivå	4
5.2	Utvärdera kriminaliseringen av eget bruk	5
6	En solidarisk alkoholpolitik	6
6.1	Främjandeförbud för distanshandel	6
6.2	Restriktioner mot kommersiell förmedling av alkohol	6
6.3	Policy om alkoholbruk vid firande på lastbilsflak	7
7	Stöd till barn och unga	7
7.1	Stöd till unga i riskzon	7

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ersätta ANDT-strategin med ett nationellt handlingsprogram med målsättningen om ett samhälle fritt från narkotika och dopning samt en minskning av såväl konsumtionen av alkohol och tobak som de skador och dödsfall som uppstår därav och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att brukarperspektivet bör tas till vara i utformandet av handlingsprogrammet och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda förutsättningar för ett nationellt kunskapscentrum för insatser mot narkotikarelaterade skador och dödsfall med syfte att minska narkotikaanvändandet och att minska sjuklighet och dödlighet hos gruppen som använder narkotika och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas hur lagen om kriminalisering av eget bruk har inverkat på antalet missbrukare och brukare samt deras livskvalitet, hälsa och drogfrihet och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör föreslå en lagändring för främjandeförbud för distanshandel av alkohol och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda införandet av restriktioner mot kommersiell förmedling av alkohol som riskerar att undergräva detaljhandelsmonopolets rättsliga ställning och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas hur en nationell policy för alkoholbruk i samband med firande på lastbilsflak kan förhindra olyckor och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda om lagstiftning behövs för att barn och unga som har föräldrar med missbruk och psykisk ohälsa ska tillförsäkras breda stöd- och hjälpinsatser och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda om lagstiftning behövs för att landsting och kommuner ska utveckla sitt förebyggande arbete för att nå unga i riskzonen för missbruk och psykisk ohälsa och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda behovet av en större antirökningskampanj riktad till unga och tillkännager detta för regeringen.

3 En jämlik folkhälsa

Folkhälsan i Sverige är generellt sett bra. Vi lever allt längre och blir allt friskare. I rapporten Folkhälsans utveckling – Årsrapport 2017 utgiven av Folkhälsomyndigheten kan vi se att folkhälsan i Sverige utvecklas positivt för befolkningen som helhet.

Det finns dock en ökad ojämlikhet i hälsa mellan olika socioekonomiska grupper, och hälsa blir därmed en tydlig jämlikhetsfråga. Det finns ett starkt samband mellan utbildningsnivå och hälsa. Skillnaderna i hälsa syns framför allt mellan grupperna med förgymnasial och eftergymnasial utbildning, och människors hälsa i allmänhet är sämre ju lägre socioekonomisk position de har. Denna klyfta har vuxit under de senaste tio åren, framför allt när det gäller olika mått på dödlighet. Alla stora dödsorsaker i befolkningen är vanligare bland dem med kort utbildning. Denna grupp rapporterar också sämre allmänt hälsotillstånd och har mer psykisk ohälsa.

Vänsterpartiet vill satsa på att stärka det folkhälsoarbete som syftar till att få en jämlik folkhälsa. I denna motion fokuserar vi på alkohol- och narkotikabruk. Uppskattningsvis 800 000 personer har ett missbruk eller beroende av alkohol, 55 000 personer ett missbruk eller beroende av narkotika och 45 000–65 000 personer har ett läkemedelsrelaterat missbruk eller beroende (Vårdanalys 2016). Statistiken pekar på 2 500 relaterade dödsfall per år, att fyra av fem våldsbrott begås under påverkan samt att samhällets kostnader för detta är nio gånger högre än det belopp kommuner och landsting lägger på vård och behandling. Men framför allt innebär det här ett mänskligt lidande som inte går att mäta i kostnader.

Eftersom människors hälsa påverkas av vår ekonomiska och sociala livssituation krävs det en folkhälsopolitik som spänner över alla samhällsområden och på ett systematiskt sätt förbättrar de livsvillkor som i sin tur påverkar hälsan. Inom forskningen brukar detta förklaras med att status och grad av kontroll över sitt eget liv påverkar människors grundnivå av stress. Stressnivån i sin tur har mycket stor betydelse för psykisk och fysisk hälsa och konsumtionen av alkohol och droger.

Folkhälsoarbetet och frågor kring ANDT är alltså tätt besläktat med en ekonomisk politik för investeringar, jobb och bostäder. Ett samhälle med en väl utbyggd välfärd och goda möjligheter till bostad, arbete och ett socialt liv är en oerhört viktig del i preventionsarbetet.

4 Handlingsprogram

2016 antog regeringen en samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken (ANDT) 2016–2020. I strategin angavs ett övergripande mål för arbetet: ”Ett samhälle fritt från narkotika och dopning, med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och med ett minskat tobaksbruk.”

Vänsterpartiet instämmer i målet om ett narkotikafritt samhälle men kan samtidigt konstatera att målet av många har tolkats på ett sätt som förhindrat en nyanserad debatt om samhällets åtgärder. Narkotikapolitiken har i alltför hög grad präglats av en bestraffande dimension som trängt undan vetenskapligt grundade förslag på åtgärder inom området.

Det framgår också att det inte finns någon ambition om att alkoholbruket ska minska. Detta ser vi som allvarligt. Det framstår som allt tydligare att den restriktiva svenska alkoholpolitiken håller på att luckras upp till förmån för en politik där en hög

alkoholkonsumtion i sig inte ses som ett problem utan endast blir ett problem i vissa enskilda fall. För oss är det tydligt att alkoholkonsumtionen i högsta grad påverkar framför allt folkhälsan och brottsutvecklingen. Vänsterpartiet vill att totalkonsumtionen av alkohol ska minska.

Missbruksutredningen Bättre insatser vid missbruk och beroende – Individen, kunskapen och ansvaret (SOU 2011:35) presenterades 2011, men förslagen i denna har i låg grad använts. Dessa förslag bör ses över och läggas fram, framför allt förslagen som rör förebyggande arbete och hur kunskapen om missbruk och beroende kan få bättre spridning. Det bör finnas tydligare målsättningar om hur arbetet ska implementeras. Nya rön införlivas i alltför begränsad utsträckning i vården, och vissa kunskapsbaserade insatser tillämpas inte av ideologiska skäl. Regeringen bör ersätta ANDT-strategin med ett nationellt handlingsprogram med målsättningen om ett samhälle fritt från narkotika och dopning samt en minskning av såväl konsumtionen av alkohol och tobak som de skador och dödsfall som uppstår därav. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.1 Brukarperspektiv ska alltid finnas med

Ett brukarperspektiv är viktigt att ha med när handlingsprogrammet tas fram. Det finns riktlinjer om att ett sådant perspektiv ska finnas med i utformandet av vården, men det är också viktigt att ha ett brukarperspektiv när målsättningar och strategier diskuteras.

Det saknas i dag en gemensam struktur som utgår från ett patient- och brukarperspektiv. Det är viktigt att aktörer på olika nivåer har en gemensam syn på vilka mål som är viktiga ur ett brukarperspektiv. Det bör utvärderas hur brukarperspektivet samt brukarråd har fungerat inom myndigheter, kommuner och landsting. Det bör också ses över hur brukarperspektivet kan tas till vara i utformandet av handlingsprogrammet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 En skademinimerande narkotikapolitik

I Sverige har strävan mot ett helt narkotikafritt samhälle lett till en restriktiv politik mot dem som utvecklat beroende. Det är viktigt att sträva mot det målet, men människors liv och hälsa får inte riskeras på vägen. Åtgärderna bör rikta in sig mot missbruket och inte mot missbrukare. Fram till 2016 har narkotikarelaterade dödsfall ökat markant i Sverige, och dödstalet ligger näst högst i Europa. Vi har fått kritik av FN-kontoret för mänskliga rättigheter för att vi inte skyddar människor med beroende mot diskriminering.

5.1 Kunskapscentrum på nationell nivå

Den restriktiva narkotikapolitiken måste kombineras med evidensbaserad praktik inom området skademinimerande insatser byggd på vetenskap, beprövad erfarenhet och brukarperspektiv. Det behövs ett nationellt kunskapscentrum där vi kan sammanställa och bedöma kvaliteten hos befintlig kunskap samt bevaka internationell forskning och kunskapsutveckling. Verksamheten bör vara tvärvetenskaplig och innefatta rådgivande

instanser, ett vetenskapligt råd samt ett referensråd där professionen och brukarorganisationer ingår. Ny kunskap behöver också utvecklas, särskilt vad gäller implementeringsmodeller och metoder. Kunskapen bör paketeras på ett sådant sätt att den blir användbar för att vidareutveckla verksamhet som syftar till att uppnå de övergripande målen för narkotikapolitiken.

Kunskapscentret bör inkludera metodförvaltning och metodförbättring, inklusive utveckling av metodstöd, indikatorer och nyckeltal så att utförare själva kan göra jämförelser och uppföljningar. Annat som centret kan inkludera är kunskapsdagar för praktiker, tjänstemän och politiker samt att vara remissinstans för frågor som gäller skademinimerande insatser. Det bör också sammanställas en årlig rapport om den nationella situationen och utvecklingen när det gäller narkotikarelaterade skador och dödsfall.

Regeringen bör utreda förutsättningar för ett nationellt kunskapscentrum för insatser mot narkotikarelaterade skador och dödsfall med syfte att minska sjuklighet och dödlighet hos gruppen som använder narkotika. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.2 Utvärdera kriminaliseringen av eget bruk

År 1988 kriminaliserades bruket av narkotika. Detta var en kursförändring från den tidigare linjen att det var själva narkotikan som var olaglig. Förespråkarna för kriminaliseringen hävdade att kriminalisering ger en möjlighet att upptäcka människor med missbruksproblem och ge dem vård.

Utvecklingen har visat att denna lagstiftning har fått motsatt verkan. Kriminaliseringen pekar ut människor med beroende som kriminella. De får en stämpel som stöter ut dem ur samhällsgemenskapen, vilket har ett tätt samband med utvecklingen av tungt missbruk. Personer med missbruksproblem drar sig då i större utsträckning för att söka hjälp. Det gäller i högsta grad dem som har ett riskbruk och tidigare är ostraffade. Om eget bruk inte var kriminaliserat skulle man kunna nå många med riskbruk mycket tidigare än i dag. Det skulle vara en vinst för både individ och samhälle.

Kriminaliseringen leder också till ett arbetssätt inom polisen som inte är särskilt lyckat för att förebygga missbruk. Polisen har under senare år fokuserat alltmer på den enskilde missbrukaren, medan man har minskat fokus på langningen. Konsumtionsförbudet kan också ha bidragit till det ökande antalet dödsfall p.g.a. narkotika eftersom människor tvekar att söka hjälp vid överdoser och andra akuta situationer för att undvika att polisen blir inblandad.

Det finns all anledning att satsa på en mer effektiv bekämpning av narkotikan. Tullen måste stoppa smugglingen. Polisen måste bedriva ett effektivt arbete mot langningen. Det är narkotikan som ska vara olaglig och inte missbrukarna. Därför bör det utredas hur lagen om kriminalisering av eget bruk har inverkat på antalet missbrukare och brukare samt deras livskvalitet, hälsa och drogfrihet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 En solidarisk alkoholpolitik

Vänsterpartiet står för en solidarisk alkoholpolitik som innebär att vi anser att tillgängligheten av alkohol ska vara begränsad genom höga skatter, ett starkt systembolag och inte minst strängare regler för privatinförsel. En lägre totalkonsumtion innebär att den alkoholrelaterade ohälsan och dödligheten minskar. Alkohol är ett av våra största folkhälsoproblem och orsakar bl.a. cancer, neuropsykiatriska sjukdomar, hjärt- och kärlsjukdom, skrumplever och skador genom olycksfall. Ju mer alkohol som konsumeras, desto större blir skadorna. Det gäller både enskilda personer och befolkningar, och skadorna drabbar även dem som inte dricker alkohol. (Andréasson S, Chikritzhs T, Dangardt F, et al. (2015). Alkoholens andrahandskador. I Alkoholen och samhället 2015/16, IOGT-NTO och Svenska Läkaresällskapet 2015.)

Alkohol är ingen vanlig vara, vilket innebär att vinstintresse och konkurrens ska hållas borta från handel med alkohol. Vi måste bekämpa den ökande konsumtionen och återskapa den restriktiva alkoholpolitiken som har sin grund i ett folkhälsoperspektiv och som är solidarisk i stället för egoistisk. Sverige behöver återupprätta en alkoholpolitik som utgår från totalkonsumtionsmodellen och där tillgänglighet och pris är de viktigaste instrumenten för minskad alkoholkonsumtion.

6.1 Främjandeförbud för distanshandel

Ett främjandeförbud för distanshandel med alkohol bör införas i Sverige. Det innebär att ta bort möjligheten för företag att gå förbi monopolet och både främja handeln av och förmedla alkohol via t.ex. internet direkt från försäljare till privatpersoner i Sverige. Annars riskeras Systembolagets monopol både i praktiken och från en EU-rättslig synvinkel. Ett sådant förbud finns redan i den svenska lotterilagen, som har accepterats av EU-domstolen. Utan ett förbud är kommersiella aktörer i Sverige ohindrade att förmedla och främja försäljningen av alkohol på distans. Ett förbud mot främjande av kommersiell försäljning föreslogs i Alkoholleveransutredningen 2014, men har inte genomförts. Därför bör regeringen föreslå en lagförändring om främjandeförbud för distanshandel av alkohol. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6.2 Restriktioner mot kommersiell förmedling av alkohol

I dag finns inga restriktioner, och det kan locka fram olika typer av affärsverksamheter som riskerar att urholka det svenska alkoholmonopolet. Svenska företag, allt från livsmedelshandlare med fysiska butiker till nätbutiker med hemleverans, skulle i dag kunna ha s.k. ”showrooms” med alkoholdrycker som kan köpas från utlandet där kunden kan få hjälp med att beställa varor över nätet, ordna transport samt anmäla alkoholskatten till Skatteverket. De senaste åren har nya typer av försäljningsverksamheter dykt upp i Sverige, vilket riskerar att undergräva monopolet och därmed i slutändan även Sveriges restriktiva alkoholpolitik. Därför bör regeringen utreda införandet av restriktioner mot kommersiell förmedling av alkohol som riskerar att undergräva detaljhandelsmonopolets rättsliga ställning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6.3 Policy om alkoholbruk vid firande på lastbilsflak

De senaste åren har flera olyckor med studentflak skett när alkoholen flödar och säkerheten brister. 2016 dog en student på Gotland efter att ha ramlat av ett flak. Åren 2010–2015 rapporterades 39 olyckor. År 2014 inträffade totalt 12 allvarliga olyckor, men mörkertalet är troligen större. Vissa kommuner har valt att porta alkoholen helt från flaken. Då skaderisken ökar när alkohol är inblandat bör det utredas hur en nationell policy för alkoholbruk i samband med firande på lastbilsflak kan förhindra olyckor. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 Stöd till barn och unga

De flesta unga som hamnar på Maria Ungdom i Stockholm p.g.a. eget missbruk kommer från hem där föräldrarna har missbruksproblem eller psykiska problem. Ungefär 400 000 barn växer upp i familjer med riskabel alkoholkonsumtion varav 100 000 barn har en situation där föräldern är i kontakt med beroendekliniker eller vårdas på sjukhus för missbruk/beroende etc. Men endast 2 000–3 000 barn får stöd p.g.a. föräldrars missbruk (Årsrapport Junis 2017 http://junis.org/upload/dokument/omoss/rapport/Junis_kommunrapport_2017.pdf).

Det förebyggande arbetet är mycket viktigt, och då behöver man tidigt upptäcka barnen som är i behov av stöd. När barn far illa p.g.a. brister i hemmet uppmärksammas det oftast väldigt sent. Detta innebär att det ofta gått så långt att konsekvenserna blir drastiska för föräldrar och barn. Det saknas ett förebyggande perspektiv som kan förhindra att barnen får det stöd de behöver.

Många barn till missbrukande föräldrar far illa. I dag är det frivilligt för kommunerna att ge råd och stöd till de här barnen, och därför bör regeringen utreda om lagstiftning behövs för att barn och unga till föräldrar med missbruk och psykisk ohälsa ska tillförsäkras breda stöd- och hjälpinsatser. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7.1 Stöd till unga i riskzon

Det går inte att se en tydlig ökning av användning av narkotika bland unga under senare år. Däremot tycks uppfattningen om cannabis skadlighet ha mildrats något enligt Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN). Det är också en större andel unga som upplever att de haft tillgång till narkotika. Den narkotikarelaterade dödligheten ökade också bland unga förra året. Även den psykiska ohälsan ökar bland unga enligt Folkhälsomyndigheten. Ett stort antal unga, framför allt unga kvinnor och flickor, mår psykiskt dåligt och får problem med ätstörningar och självskaumbeteende.

Eftersom sambandet mellan hälsa och utbildning är starkt är det viktigt att satsa på tidiga insatser för unga. Det som påverkar hälsan på lång sikt är förebyggande arbete och satsningar på välfärd. Här har både kommuner och landsting ett stort ansvar. Därför har Vänsterpartiet varit med och drivit igenom en satsning på ungas psykiska hälsa som gett möjlighet till initiativ som t.ex. självinläggningsprojekt inom psykiatri och gett ungdomsmottagningarna möjlighet att ha generösare öppettider. Det behövs dock ytterligare insatser på området. Regeringen bör utreda om lagstiftning behövs för att landsting och kommuner ska utveckla sitt förebyggande arbete för att nå unga i

riskzonen för missbruk och psykisk ohälsa. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

I Sverige är det främst unga vuxna, 16–29 år, som röker och snusar sett till det totala bruket. År 2015 rökte 27 procent av unga vuxna, jämfört med 20 procent av befolkningen som helhet. Andelen som uppger att de röker tobak dagligen är större i grupperna med förgymnasial och gymnasial utbildning än i gruppen med eftergymnasial utbildning. Det bör satsas ytterligare på att minska ungas rökning. Regeringen bör därför utreda behovet av en större antirökningskampanj riktad till unga. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Karin Rågsjö (V)

Nooshi Dadgostar (V)

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Linda Snecker (V)

Rossana Dinamarca (V)

Maj Karlsson (V)

Mia Sydow Mölleby (V)